

Багшин селвг

Мана хальмг келнд удан эгшгтэ үгмүд йир олар харһна. Эн үгмүдиг сурһульчир келсн цагтан, тер дотр бичсн цагтан, икэр эндү һарһцхана. Тер учрар удан эгшгтэ үгмүдиг чикэр келһинь боли бичлһинь заалһнд оньган икэр өгх кергтэ.

Би эн статьядан удан эгшгтэ үгмүдиг яһж чикэр бичһинь сурһульчирт заасан бичж, хувацж бээнэв.

Сурһульчир эклж удан эгшгиг давхр эгшгэр бичһин ормд нег эгшг бичэд, эндүрэд бээцхэв. Юнгад гихлэ, теди удан эгшгин чинринь меддго билэ. Удан эгшгин чинр медүлэд, чикэр келдгиг боли бичдгиг дасххин төлэ, би ним дүңцүлж болм үгмүд авад, ахр боли удан эгшгин илһлһинь медүлэв.

Үлгүрлхд:

ул — уул
терм — теерм
төлг — төөлг
залһ — заалһ
тосн — цаасн
цасн — цаасн
ав — аав н. ч.

Ахр боли удан эгшгтэ нег эдл ээтэ үгмүдин утһинь сурһульчирт сээнэр медүлхлэ, бичлһндэн эндү һарһхш. Эн үгмүдин утһинь, чинринь ним зэңгсэр медүлэв:

Сөөнэ цасн орж. Эн цаасн нимгн. Дорж, мод ав. Мана аав көгшн. Эн һосн арсн улта. Мана һазр өндр уулта.

Иим дамшлһна келдмш сурһульчирар талдан зүсэр бас келгүлэв: доска зэңгс бичэд, тер зэңгсгән ахр боли удан эгшгтэ үгмүдиг күңц бичл уга дамшлт келгүлэв.

Үлгүрлхд:

Хотна үкрмүд к... р йовна
Колхозин к... р мөрн йир хурдн.

Эн зэңгсиг сурһульчирар умшулад, яһж бичһинь цээлһүлэд, тер үзгүдинь күңцэж доска бичүлэв.

Энүнэс нань иим зэңгсгә салу 5-10 карточк кеһэд, удан эгшгтэ үгмүдин ормд олт цег тэвэд, сурһульчирт тараж өгэд, күн болһар умшулад, доска боли тет радьһнь бичүлэд дамшлһ кевв.

тоодг — төөлг

хаалһ — хээлһ

Класстан үгин келдмш кесн цагтан иим зургууд бөлж авлав: хээч, теерм, уул, хаалһ, ааһ, сиик, шаазһа, деесн, төөлг, көөрг, үүди, туула, бууда н. ч. Эн зургулар зэңгс бурдэлһэд, келлүлэд боли бичүлэд, удан эгшгтэ үгмүдинь илһлүлэд медүлхлэ, сурһульчир үгин үтһинь бас чигн сээнэр меднэ.

Иим олт зүсн дамшлһ кеж дасххла, сурһульчир урокдан соньмсж, оньган өгсн деерән, удан эгшгиг чикэр келдг боли бичдг дасв.

Өмн дарана удан эгшгтэ үгмүд дасххин төлэ иим дүңцүлж медүлхд кергтэ таблиц кевв:

уул — үүл

уург — үүрг

аав — ээв н. ч.

Энүнэс нань класстан мүд орулж, иим таблиц өмн дарана удан эгшгтэ үг кевв:

ээ	өө	үү	ее	ии
хээч	төөлг	үүли	деер	сиик
дээч	көөрг	үүди	деесн	гиич
хээсн	өөкн	сүүдр	кеер	биич
мээчг	дөөв	күүкд	теерм	шиир

Удан эгшгтэ үгмүдиг сээнэр медүлж дасххин төлэ сурһульчирт меддгм, тодрха сээнэр келгдг ар да-

рана эгшгүдтэ үгмүдиг талднь авч дасхвв. Энүнэ төлэ иим таблиц кевв:

а а	о о	у у
аав	тооч	уул
ааһ	тоорм	суулһ
хаалһ	тоодг	уут
шаазһа	боодг	уурл
аадмг	боодһа	тууль

Эн таблицмүдин үгмүдиг орулад зэңгс бүрдәһэд, сурһульчирар доска боли тет радьһнь бичүлэд, умшулад дамшлһ кевв. Цааранднь урок болһнд удан эгшг чик бичлһэр давтад, келүлэд боли бичүлэд дассинь батлв.

Удан эгшг бичлһнэ зокалг сурһульчирт ингж медүлэв:

1. Удан эгшг уданар татж со-

Үлгүрлхд:

бэ — бээнэ, бээрн,

дун — дууч, дууна,

хөн — хөөч, хөөнэ,

тег — теегин, теегт н. ч.

3. Талин келнэс орсн үгмүд удан эгшгин зокалд батхш.

Үлгүрлхд:

ул — уул

төлг — төөлг

ав — аав

цасн — цаасн н. ч.

Удан эгшгиг чик бичлһинь батлһнд диктант келһн ик кергтэ келдмш. Түрүлэд нежэд меддг үгинь

ңсгдна, бичсн цагт давхр үзгэр үгин түрүн ниилврт темдглгднэ. Яһж сонсгдна тер метэр бичгднэ. Үлгүрлхд: хээч, хөөч, уул, туула, тоодг, тууль, үүдн, сүүдр, цаасн, Дуука, Куука, күүрг н. ч.

2. Зөрм нег ниилврэс бүрдсн үг хүврэд, деерән ниилвр авхла, удан эгшг темдглгднэ:

4. Удан эгшгиг үгин утһарнь медж бичж болхмн:

Үлгүрлхд:

Мана аав Элстэс хойр ааһ авч ирв.

Эн күүкн лавкас сиик хулдж авла.

Бички кер мөрн биилн бээж тарһлж.

Эрдэ сән биич боли дууч күн.

Иим диктантсиг олт зүсн зэңсэр бүрдэж кеж болхмн. Цөн зэңсэр дару-дарунь кесн диктантс ик туста болна. Зүг бичүлсн диктантан умшулад, чинү-

лэд, бийсэрнь шүүлһэд, доска бичүлэд дамшлт келлэ, сурһульчир удан эгшг бичлһнэ зокалг сээнэр дасна.

БЕМБИН Г.